

Sanatını Çağının Felsefesi Işığında Biçimlendiren Bir Heykeltıraş: Antik Yunanlı Polykleitos

Dr. Didem Demiralp

Özet

İ.Ö 5.yüzyılın ikinci yarısında Eski Yunan kültürünü biçimlendiren düşünce "idealizm" olmuştur. Düşüncenin yanında sanatta da idealizm fikri benimsenmiş olup, özellikle plastik sanatlarda ideal güzellikteki insanı betimlemeye olan eğilim ağır basmıştır. Bu dönemde çalışan ve heykelleri; Helenistik ve Roma dönemindeki kopyaları sayesinde günümüze ulaşan bir sanatçı olan Polykleitos; eserlerini, dönemin idealizm düşüncesini; oran, simetri ve uyum kavramlarında temellendiren ve İ.Ö 6.yüzyıldan beri faal olan Pythagoras'çı düşünce okulunun ilkelerine göre biçimlendirmiştir. Kullandığı sayısal ve biçimsel düzenlemeleri; "Kanon" adlı kitabında açıklamıştır. O, sadece ideal güzeleğe sahip heykeller yapmakla kalmamış ama benimsediği tutumla çağının felsefesini de görünür kılmıştır.

Anahtar Kelimeler

heykel
Polykleitos
Kanon
Pythagoras
simetri

A SCULPTOR WHO SHAPED HIS ART IN THE LIGHT OF HIS
ERA'S PHILOSOPHY: POLYKLEITOS OF ANCIENT GREECE

Abstract

"Idealism" thought gave shape to the Ancient Greek culture in the second half of the 5th century BC. It was assimilated in art as well as in thought. In the plastic arts, the tendency to depict the ideal human being had a strong influence. One of the artists who was active in this period was Polycleitos. He gave shape to his statues according to the Pythagorean thought school which based the idealism on proportion, symmetry and harmony. He wrote a treatise called "Canon" and explained the numerical and formal arrangements he used. He didn't only sculpt the ideal beauty but also made the philosophy of his time being seen.

Keywords

statue
Polykleitos
Canon
Pythagoras
symmetry

Giriş

Hangi çağda olursa olsun, sanat eserinin biçim almasında; sanatçının yeteneği, kullandığı malzeme ve yöntem yanında toplumsal beğeni de etkilidir. Ancak ister bir resim olsun, bir heykel ya da şiir, her biri sanatçının yaşadığı çağın düşüncesinden ya da felsefesinden izler de taşır. Çünkü "sanatçı zamanının çocuğudur" (Schiller 1999: 36).

Bu çalışmada gayemiz; sanatta dışlaşan yahut görünür kılınan düşüncüyü, Antik Yunan'ın heykel sanatı bağlamında incelemektir. Bu amaçla idealizm¹ düşüncesinin Antik Yunan kültürünü biçimlendirdiği Klasik Çağ'da (İ.Ö 5.yüzyılda) faal bir heykel sanatçısı olan Argoslu² Polykleitos'u³ tanıtacağız.

Antik kaynaklardan hakkında bilgi edindiğimiz, eserleri günümüze Helenistik ve Roma kopyaları olarak ulaşan bu sanatçının heykellerine çağının idealizm düşüncesi hangi yönüyle yansımıştı ya da yapıtları idealizmden ne şekilde beslenmişti?

Eserlerindeki düşünsel boyutu irdelemeden, onun ideal güzelliğe sahip heykellerinin neden yalnızca kendi çağındaki ya da Roma Çağ'ındaki heykeltıraşları etkilemekle kalmayıp Rönesans Devri'ndeki sanatçılarda da hayranlık uyandırdığını anlayamayız.

Polykleitos İdealizmine Doğru: Pythagoras'çı⁴ Matematik Felsefesi

Eski Yunan kültürünün Klasik Çağ'ında; mimaride anıtsal tapınakların, heykelde ideal güzelliğe sahip yontuların biçimlendirildiği dönemde çalışan Polykleitos'un estetik anlayışı, devrinin Pythagoras'çı düşüncesiyle kesişir.

1. "Dünyayı olduğu gibi kabul eden gerçekçi görüşe (realizm) karşıt olarak, gerçekliği tasarım (idea) ve ülkelere (ideal) göre biçimlendirmek isteyen görüş" (Akarsu 1987: 100). Eski Çağ Yunanistan'ında idealizm fikri; İ.Ö 5. yüzyılın ikinci yarısındaki düşünce ve sanat ürünlerinde belirginleşir. Dönemin toplumsal hayatındaki gelişim, siyasette demokratik kurumların gelişmesi sonucunu doğurmuş ve halk, yönetimde söz sahibi olmuştur. Sıradan insanın halk meclislerinde ve mahkemelerinde yetki sahibi olması, insana verilen değer artmasına neden olmuştur. Bu yeni toplumsal görünüm; çağın felsefe ve sanatını "ideal" insanı aramaya yöneltmiştir. Platon gibi bir filozof; ideal bir toplum düzeninin yalnızca ideal bir yönetimle kurulabileceğini savunurken, Phidias ve Polykleitos gibi devrin ünlü heykeltıraşları, ideal güzelliğe sahip insan figürleri yaratma hevesine kapılmışlardı.

2. Güney Yunanistan'da bir kent

3. İ.Ö 450-420 arasında yaşamıştı.

Heykeli üzerinde sayısal ve şekilsel düzenlemeler yapması, idealizm düşüncesini Pythagorasçı bir estetikle biçimlendirmesi anlamına gelir. O yüzden Pythagoras'ın matematik felsefesini tanımak, Polykleitos estetiğine giden yolda atılacak ilk adımdır.

"Pythagoras felsefesi; "sınır" veya "düzen" düşüncesinde temellenir" (Von Aster: 1999: 351). Dünya; "sınır" ve "sınırsız" olarak adlandırılan birbirine zıt iki ilkedен meydana gelmiştir. Pythagorasçı düşünce; bu karşıtlığı, sayılar ve sayılar arasındaki ilişkilerde de görür ve buradan hareketle sayıyı, evrensel ilke olarak kabul eder. Buna göre; "sayı, düzene yahut tüm dünyaya hükmeden ilkedir" (Timuçin 2000: 200).

İ.Ö 5.yüzyıl Pythagorasçı'larından olan Kroton'lu Philolaos'a göre; "İdrak edilen her şey gerçekten sayı içerir. Sayı olmadan bir şeyi düşüncede kavramak ya da idrak etmek mümkün değildir. Sayının doğasının ve gücünün etkilerini yalnız tanrılar dünyasında⁵ değil her yerde, insanların bütün işlerinde ve sözlerinde, teknik çalışmalarda ve müzikte de görmek mümkündür" (Capelle 1995: 227-228).

Philolaos'un ifadesi; Pythagorasçı matematik felsefesinin sanata yansıyan yönünü yani estetik anlayışını vurgulamaktadır. Sayılar ve sayısal oranlamalar; varlıkların ve nesnelere biçim almasında ve tanınmasında anahtar rol oynamakla kalmaz, sanatsal oluşumlarda ve müzikte de varlığını hissettirir. Erken dönem Pythagorasçı'ları gibi Klasik Çağ Pythagorasçı'ları da müzikle ilgili araştırmalar yapmış, "bilinen müziksel aralıkların sayısal temeli olduğunu keşfetmiş ve "uyum" kelimesini müziksel anlamıyla kullanmışlardır" (Guthrie 1992: 220).

Varlıkların sayısal bağlantılar biçiminde düşünülmüş olması; onların biçimlerinin kusursuz olmasıyla ilişkilidir. Her varlık sahip olduğu biçimle; bir düzen ve uyumu yansıtır. Yalnız dünya üzerinde değil ama tüm

4. İ.Ö 580-504 yılları arasında yaşamış Samoslu (Sisam) filozofun başlattığı düşünce hareketi yahut felsefe öğretisi. Doğduğu kentteki siyasi kargaşalardan bunalan düşünür, İtalya'daki Kroton kentine yerleşerek burada bir felsefe hareketi başlatmıştır. Geliştirdiği dini öğreti -ruh göçü fikri üzerine kurulu- bir yana konumuz açısından önemli olan öğretisi; matematik felsefesi üzerine temellendirdiği öğretidir. Evreni, dünyayı ve dünya üzerindeki tüm varlıkları sayısal bağlantılar olarak açıklayan bu düşünce, onun İ.Ö 5. ve 4.yüzyıllardaki öğrencileri tarafından daha da geliştirilmiştir ve Pythagorasçı matematik öğretilerine dair antik kaynaklardan günümüze ulaşan bilgiler de daha çok bu iki yüzyıldandır. Erken dönemde çalışan Pythagorasçı'lar gibi, bu iki yüzyılda faal olan Pythagorasçı'lar da, matematik felsefesini, astronomi ve müzik kuramlarıyla pekiştirmişlerdir. Bugün de geometride "Pitagoras teoremi" olarak bilinen "dik açılı bir üçgende hipotenüsün karesi, diğer iki kenarın karelerinin toplamına eşittir" kuralı, geç dönem Pythagorasçı'larna atfedilen bir buluştur.

5. Eski Çağ Uygarılarında gökyüzündeki gezegenler ve yıldızlar tanrılar olarak tasavvur edilirdi. Burada gökyüzündeki cisimlerin düzeninden bahsediliyor.

evrende var olan biçimsel kusursuzluk ve simetri, erken dönem Pythagorasçı'larının geliştirdiği öğretilerde de vardır. Bunlardan Himera'lı⁶ Petron'a göre; "Her kenarında altmış dünyanın yer aldığı eşkenar üçgen biçiminde düzenlenmiş yüzseksenüç dünya vardır. Geriye kalan üç dünya üçgenin köşelerinde bulunur" (Capelle 1994: 88).

İ.Ö 5.yüzyılın erken Pythagorasçı'larından olan Kroton'lu fizikçi-doktor Alkmaion'a göre ise; insan sağlığı, "güçler arasındaki eşitlikle korunur -ıslak ve kuru, soğuk ve sıcak, acı ve tatlı ve geri kalanlar- bunlar arasında yalnız birinin yönetimi yıkıcıdır. Sağlık, niteliklerin orantısız karışımıdır" (Barnes 2004: 95).

Alkmaion'un açtığı yoldan yürüyen geç dönem Pythagorasçı'ları; yalnız somut varlıkları değil ama soyut değerleri de sayısal temelde nitelendirmişlerdi. Bunlar arasında etik değerler de vardı.

Aristoteles'in⁷ dediği gibi: "Pythagorasçı'lar, matematiğin ilkelerinin her şeyin ilkeleri olduğunu düşünmüşlerdir. Onlara göre sayıların filanca özel biçimi adalet, diğeri ruh ve akıl, bir diğeri uygun zamandır. Onlar, sayıların öğelerinin her şeyin öğeleri olduğunu düşünmüşlerdir" (Aristoteles 1996: 100).

Pythagorasçı düşüncede yalnız cansız varlıkların ve soyut kavramların değil ama canlı varlıkların da sayısal bir temeli vardı. Aristoteles'e göre; "Pythagorasçı Eurytus, canlı varlıkları belirli sayılarla tanımlıyordu. Örneğin filanca sayı bir insanın, bir diğeri atın sayısı idi. O, bazılarının sayıları üçgen veya kare şeklinde gösterdikleri gibi çakıl taşlarını kullanarak canlı varlıkların biçimlerini temsil ediyordu. Renkli çakıl taşlarıyla tanımlanacak şeyin dış kenarlarını yaklaşık bir biçimde çözmekte ve onları sayarak bu şeyin özünü oluşturan sayıyı elde etmekteydi. Örneğin; insan "250" idi" (Aristoteles 1996: 602-603).

Tüm bu tanıklıklar; Pythagorasçı matematik felsefesinin, Poykleitos'un sanatında somut yansısını bulacağımız estetik yönüne işaret etmektedir. Buna göre; "Yalnız şekil kazanmış olan tanınabilir. Şekil ise ölçüye, kanuna, sayıya dayanır. Her uyarlık, sayıca sınırlandırılmış, belirtilmiştir" (Kranz 1984: 127).

6. İtalya'da antik kent.

7. İ.Ö 384-322 yılları arasında yaşamış Makedonya doğumlu filozof.

Tıpkı Pythagoras'çı düşünce okulunun üyeleri gibi sanattaki güzelin matematiksel bir düzenlemeden geçtiğini düşünen Aristoteles'in ifadesine bakacak olursak; "Güzelliğin en yüksek biçimleri düzen, simetri ve belirliliktir. Matematiksel bilimlerin özel bir biçimde gösterdikleri de bunlardır. Bu biçimler açıkça birçok eserin nedenidir" (Aristoteles 1996: 539).

Plotinos'un⁸ "Enneadlar" isimli kitabında yazdığına göre de; "Gözün algıladığı güzel, parçaların birbiriyle ve bütünle ilişkisinde yatar. Yani; görünen şeylerdeki güzellik, diğer her şeyde olduğu gibi simetri ve oranlamadan oluşur" (Richter 1951: 5).

Heykellerinde Pythagoras Estetiğini Somutlaştıran Polykleitos

Klasik dönem heykellerinin çoğu gibi, Polykleitos'un eserleri de günümüze yalnızca Helenistik ve Roma Çağ'ı kopyaları olarak ulaşmıştır. Daha çok bronz malzeme ile çalışan sanatçı (Speake 1994: 509), yaptığı atlet heykelleriyle büyük bir ün kazanmıştır.

Doğduğu kent olan Argos'taki Hera⁹ tapınağı için yaptığı devasa boyuttaki heykel ise; Pausanias'ın¹⁰ anlattığı kadarıyla; "Bir tahtta oturur durumda olup, çok büyüktü. Altın ve fildişinden¹¹ yapılmıştı. Tacı üzerine kharit¹² kabartmaları işlenmişti. Bir elinde âsâsı, diğerinde ise bir nar vardı" (Pausanias 1918: 334).

Polykleitos'un Pythagoras'çı düşünce temelinde biçimlendirdiği heykeli; bronz olan orijinali İ.Ö 5.yüzyılın son yarısına tarihlenen ve günümüzde de "Doryphoros"¹³ (mızrak taşıyan) olarak anılan yontusudur. Roma dönemi kopyaları aracılığıyla tanıdığımız bu heykelin halen Napoli Ulusal Müzesi'nde yer alan iki metre yüksekliğindeki örneği (Fotoğraf: 1); İtalya'nın Pompeii antik kentinde 19. yüzyılın sonunda bulunmuştur.

Heykelin aslının nerede durduğu ve gerçek boyutları kadar kimliği de tartışmalıdır. Genel kanı; bir savaşçı olduğu yönündedir. Sanat tarihçisi

8. İ.S 205-269/270 yılları arasında yaşamış Mısır doğumlu filozof.

9. Yunan mitolojisinde baştanrı Zeus'un karısı. Baştanrıça.

10. Roma döneminde (İ.S 2.yüzyıl) yaşamış gezgin ve coğrafyacı. Anadolu'nun antik Lidya bölgesinde doğmuştur.

"Yunanistan seyahatnamesi" isimli on ciltlik bir kitabı bulunmaktadır.

11. Chryselephantine denen malzeme.

12. Yunan mitolojisinde insanlara ve tabiata güzellik ve cazibe veren tanrıçalar.

13. Bu niteleme; heykel için ilk kez Roma Çağ'ında kullanıldığından, gerçek ismi olamaz.

Andrew Stewart'a göre ise; "mitolojik bir kahraman, muhtemelen Akhilleus¹⁴ olabilir" (Stewart 1997: 88).

Fotoğraf 1

Konumuz açısından önemli olan; sanatçının, heykelini Pythagoras'çı matematik felsefesine uygun biçimlendirmiş olmasıdır. Yani, yapıtı üzerinde belirli sayısal ve oransal düzenlemeler yapmış olmasıdır. Bu mükemmel heykel sadece kendi çağında değil ama sonraki dönemlerde de heykeltıraşlar için bir örnek teşkil etmiş ve Plinius'un¹⁵ ifadesine göre; adeta bir "kanun gibi" (Stewart 1997: 93) benimsenmiştir.

Antik kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre; sanatçı bu heykele "Kanon" (düzen yahut kural) adını vermişti ve heykelinde uyguladığı oransal ve şekilsel düzenlemeleri anlattığı, aynı adlı bir de kitap yazmıştı. Bu eser de ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Ancak İ.S 2.yüzyıl Roma'sında yaşamış Pergamon'lu¹⁶ tıpçı Galen'in yazdıklarına bakacak olursak; "Khryssippos'a¹⁷ göre; güzellik, vücut parçalarının birbirine oranından oluşur. Polykleitos'un Kanon'unda belirlediği gibi. O, insan figüründeki oranlamaları yazılı bir inceleme ile saptamış, bu kurama göre yaptığı heykeline de aynı adı vermiştir" (Richter: 1951, 4).

14. Homeros'un "İlyada" destanında adı sıkça geçen efsanevi kişilik. Yunanlı kahraman.

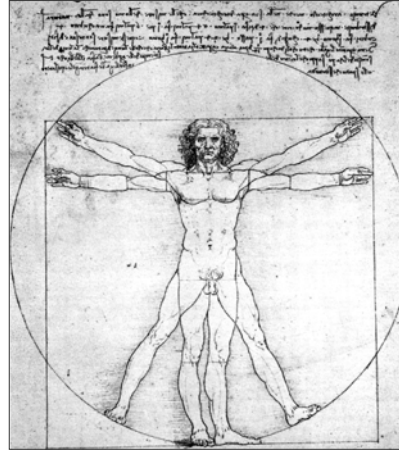
15. İ.S 23/4-79 yılları arasında yaşamış Romalı bilgin ve yazar. "Doğal Tarih" isimli kitabı, otuzüç ciltten oluşur.

16. Günümüzde Bergama olarak bilinen antik Anadolu kenti.

17. İ.Ö 280-207 yılları arasında yaşamış Helenistik Çağ filozofu.

Heykeldeki duruş şeklinde ilk göze çarpan ise; karşılıklı uzuvların birbirine zıt hareketler içinde tasvir edilmiş olmasıdır. Sağ bacak, gergin olup yere sağlam basmaktadır. Ancak sol bacak gevşek olup, hafifçe geriye çekilmiş ve yalnız ayak parmakları yere değer durumdadır. Aynı karşıtlığı kolların biçimlendirilişinde de görürüz. Sağ kol bacağa yapışık iken, sol kol rahat bir duruş sergiler¹⁸. Uzuvların bu karşılıklı dengeleyici hareketi, başın vücuda tezat teşkil edecek şekilde hafifçe yana dönüşüyle tamamlanmıştır. Bu ifade; özellikle "Rönesans'ta Klasik Çağ'a özgü kabul edilen ve "contrapposto" olarak adlandırılan hareketi oluşturmaktadır" (Boardman 1993: 103).

Plinius ve Galen gibi Roma Çağ'ında yaşamış bir mimar olan Vitruvius'un¹⁹ "De Architectura Libri De Cum" (Mimari Üzerine On Kitap) isimli kitabında yer alan "Tapınaklarda ve İnsan Bedeninde Simetri" başlıklı yazısı ise; Polykleitos'un uygulamasını çağrıştırarak, Rönesans Çağ'ının büyük ressamlarından olan Leonardo Da Vinci'nin 1490 civarında yaptığı "Vitruvius adamı" isimli çizimine (Fotoğraf:2) kaynaklık etmektedir.

Fotoğraf 2

18. Bu düzenleme biçimi; yani vücudun sağ tarafındaki uzuvların gergin, sol tarafındaki uzuvların gevşek biçimlendirilişi, Aristoteles'in "Metafizik" kitabında Pythagorasçılara attığı ve onların iki paralel sütun içinde gösterdikleri on ilkeyi akla getirir: Sınır ve Sınırsız / Sükunette olan ve Harekette olan

Tek ve Çift / Doğru ve Eğri
 Bir ve Çok / Aydınlık ve Karanlık
 Sağ ve Sol / İyi ve Kötü
 Erkek ve Dişi / Kare ve Dikdörtgen

"Sağ"ın sükunette olan ve doğru ile "Sol"un harekette olan ve eğri ile eşleştirilmesi; Pythagorasçı düşüncenin heykele yansıyan başka bir yönüdür.

19. İ.Ö 1.yüzyılda yaşamıştır.

Ressamın kâğıt üzerine divit, mürekkep ve kurşunkalemle yaptığı 34,3x24,5cm ölçülerindeki bu çizimi halen Venedik Akademi Müzesi'ndedir (Buchholz 2005: 27).

Leonardo'nun resmine kaynaklık eden ya da konu olan yazıya; yani Vitruvius'a göre;

"Doğa, insan vücuduna öyle bir şekil vermiştir ki; yüzün, çene altından alına ve saç dibine kadar olan uzunluğu, vücut yüksekliğinin 1/10'i kadardır. Elin, bilekten orta parmağın ucuna kadar uzunluğu da aynıdır. Başın ise; çene altından tepeye kadar olan uzunluğu tüm vücudun 1/8'idir. Göğsün en üst kısmıyla saç diplerinin arası; vücut yüksekliğinin 1/6'ine eşit iken, göğsün tam ortasıyla başın en üst noktası arasındaki uzunluk, tüm vücudun 1/4'i kadardır. Yalnızca yüz yüksekliğini ele alacak olursak; çene altıyla burun deliklerinin altındaki çizgi arası; yüz yüksekliğinin 1/3'idir. Burun ise burun deliklerinin altıyla iki kaş arasındaki nokta arasında yüz yüksekliğinin 1/3'idir. Alnın uzunluğu da yüzün 1/3' i kadardır. Ayağın boyu, vücut yüksekliğinin 1/6'ine eşit iken, ön kolun vücut yüksekliğine oranı 1/4'dir. Vücudun diğer parçalarının da kendilerine özgü simetrik oranları vardır. Ünlü ressam ve heykeltıraşlar bu oranları kullanarak böylesine büyük bir şöhrete sahip olmuşlardır."

"İnsan bedeninde merkez noktası ise; göbektir. Bir adam düşünelim. Kollarını ve bacaklarını iki yana açmış durumda iken düz bir yüzeye sırt üstü uzanmış olsun. Elimize alacağımız bir pergeli, adamın göbek deliğine yerleştirip onu bir daire ile çevrelemiş olsak, el ve ayak parmakları, dairenin kenarlarına değecektir. Böylece insan bedeni, dairesel bir dış hatta sahip olduğundan buradan bir kare formu da elde edilir. Başın en üst noktasıyla ayak tabanları arasındaki mesafe gibi iki yana açılmış kollar arasındaki genişlik de aynı olacaktır. Tıpkı mükemmel kare formunda olduğu gibi" (Vitruvius 1960: 73,74).

Leonardo gibi birçok Rönesans sanatçısı da Klasik Çağ sanatından ve Polykleitos'tan etkilenmiştir²⁰. Örneğin; Donatello ve Michelangelo'nun heykellerinde Polykleitos'un yansısını görmek mümkündür.

Donatello'nun 1444-1446 tarihlerinde yaptığı ve erken Rönesans'ın en önemli heykellerinden biri olan "Davud" yontusu (Fotoğraf :3), tasvir şekliyle yani figürün duruş biçimiyle Polykleitos'çu bir tarz sergiler. Vücut ağırlığı sağ ayak üzerine verilmiştir ve sağ bacak gergindir. Sol bacak ve kol ise gevşek bir duruş içindedir. Bu heykelin başka bir özelliği ise; "Antik Çağ'dan beri ilk kez gerçek boyutuyla çıplak olarak yapılmış bir tasvir olmasıdır" (Toman 1995: 192).

Fotoğraf 3

Fotoğraf 4

Halen Floransa Museo Nazionale del Bargello'da sergilenen bronz heykel; 154cm yüksekliğindedir (Toman 1995: 195).

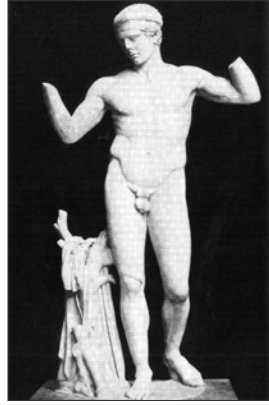
Michelangelo'nun 1501-1504 yılları arasında şekillendirdiği ve yine Polykleitos'un "Doryphoros" eserini anımsatan heykeli ise; devasa boyuttaki "Davud" yontusudur (Fotoğraf:4). Sanatçı bu eserinde; o çağda "insan ruhu, kişisel cesaret ve genç bir atletik vücut arasındaki ilişkiden ibaret olduğu kabul edilen insanî erdemi yansıtmıştır" (Toman 1995: 220).

20. 14.yüzyılda başlayıp 16.yüzyıla dek tüm Batı ve Orta Avrupa'ya yayılan Rönesans hareketi; hem düşüncede hem de sanatta "hümanizm" idealini benimsemişti. Hümanizm ise; "insanın düşünsel, duygusal ve fiziksel yapısını temel ölçü olarak alan bir ideoloji" (Sözen, Tanyeli 1994:107) idi.

Çağın sanatçısının ideal güzellikteki insanı betimlemeye olan tutkusunu, yüzyıllar önce Klasik Çağ'ın Yunanlı sanatçısı da duymuştu. Rönesans'ta başlayan Klasik Çağ araştırmaları sayesinde, sanatçılar, Eski Yunan sanatını tanıma fırsatı bulmuş ve ideal güzeleliğe sahip insan tasvirlerini Klasik Yunan sanatından etkilenecek biçimlendirmişlerdi.

Floransa'daki Galleria dell'Accademia'da sergilenen mermer heykel; kaidesiyle birlikte 434 cm yüksekliğindedir (Toman 1995: 220). Antik Çağ'da ve Rönesans'ta böyle büyük bir ilgi çeken Doryphoros ya da Kanon; Panofsky'ye²¹ göre de; "güzelliği oluşturan şeyi (kallos synistathai) tanımlar" (Spivey 1996: 42).

Sanatçının "Diadoumenos" yahut "Saçını bağlayan genç" eserinin (Fotoğraf 5) bronz olan orijinali İ.Ö 430 civarına tarihlenir. Heykelin geç Helenistik Çağ'da yapılmış bu kopyası (Vermeule 1969:5) Delos²² adasında bulunmuştur ve halen Atina Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Yüksekliği yaklaşık 2 metredir.

Fotoğraf 5

Heykelin aslının nerede durduğu kadar kimliği de tıpkı Doryphoros gibi tartışmalıdır. Delos örneğinde; figür, dayandığı "destek üzerindeki ok kılıfından dolayı, Apollon²³ tanrısı işaret etmektedir. Çünkü antik metinlerde; onun bu pozunu takınmış "ölümsüz atlet" kimliğinden söz edilir. Sanat tarihçisi Andrew Stewart ise; "bir kahraman - belki Paris²⁴ - olabileceğini" (Stewart 1990: 162) iddia ediyor.

Heykelde dikkatimizi çeken; Doryphoros örneğine göre, daha az kaslı ve daha rahat bir duruş içinde tasvir edilmiş olmasıdır. Doryphoros'ta; vücudun sağ tarafı, gergin uzuvlara sol tarafı ise gevşek uzuvlara ayrılmıştı. Bu örnekte ise; her ne kadar vücut ağırlığı tek bir bacak üzerinde taşınıyor olsa da her iki kol da rahat bir duruş içindedir.

21. Erwin Panofsky (1892-1965). Alman asıllı Amerikalı sanat tarihçisi.

22. Ege Denizi'ndeki adalardan biri.

23. Yunan mitolojisindeki tanrılardan biri. Efsaneye göre; Delos'ta doğmuştu. Müzik, bilicilik, okçuluk ve tıp tanrısı.

24. Homeros'un İlyada destanında adı geçen kahraman. Antik Troya (Hisarlık) kentinin kralı Priamos'un oğlu.

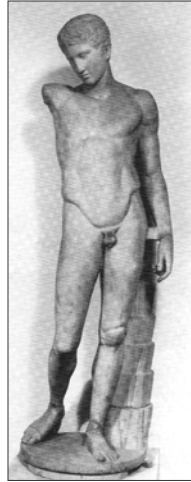
Sanatçının "Amazon"²⁵ heykeli de Roma dönemindeki mermer kopyaları sayesinde tanıdığımız eseridir. Antik Efesos²⁶ kentinde düzenlenmiş olduğu rivayet edilen bir heykel yarışması için yaptığı²⁷ heykelin bu kopyası (Fotoğraf:6); Vatikan Ulusal Müzesi'nde sergilenmekte olup iki metre yüksekliğindedir.

Heykelin kopyasını yapan sanatçının -Sosikles- adıyla da anılan bu heykelde dikkat çeken; "Polykleitos'çu contrapposto düzeninin kullanılmış olmasıdır. Ayrıca yüzdeki oranlar ve ifade biçimi Doryphoros'a çarpıcı biçimde benzer. Heykele bakıldığında ilk dikkat çeken şey de; sağ kaburganın altındaki yaradır" (Stewart 1990: 162).

Bir görüşe göre; "Efes'ten döndükten sonra yaptığı heykellerde daha az kaslı, daha az sağlam yapılı, daha genç yani ergenlik çağındaki gençleri tasvir etmiştir" (Vermeule 1969:5). "Kyniksos" ya da "Westmacott atleti" olarak bilinen heykel (Fotoğraf 7); onun bu dönemde yaptığı çalışmalar arasında kabul edilir. Pausanias'ın da sanatçıya atfettiği (Boardman 1992: 205) eserin Roma Çağı'na ait bu mermer kopyası 150cm yüksekliğindedir.

Fotoğraf 6

Fotoğraf 7

25. Yunan mitolojisinde kadın savaşçılar.

26. Modern Efes.

27. Plinius'a göre; Efesos'u Amazonlar'ın kurduğuna inanan halk, i.Ö 430 senesinde kentteki Artemis tapınağının yeniden inşası sırasında bir heykel yarışması düzenlemiş ve aralarında Polykleitos'un da bulunduğu devrin en meşhur dört sanatçısını davet etmişti. Her bir heykeltıraş, kendi heykelinin en güzel olduğunu iddia ederken, üç tanesi ikinci sıraya Polykleitos'un heykelini yerleştirmiş, bu nedenle de onun heykeli birinci seçilmişti.

Aristoteles'in "Sanat erdeminden dolayı bilge heykeltraş" (Aristoteles 1998: 119) olarak nitelendirdiği Polykleitos'un muhtemelen "Kanon" incelemesinden kalan şu ifadeler, onun estetik anlayışındaki Pythagoras'çı yaklaşımı kanıtlar niteliktedir: "İyi yapılmış bir sanat eseri, sayısız hesaplamaların sonucu ortaya çıkar. Bir saç telinin kalınlığı bile ölçülmelidir" (Spivey 1996: 41).

Sonuç

Sanat eserleri hakkında günümüze dek sayısız şey söylenmiş, yazılmıştır. Bugün biliyoruz ki; sanat ne yalnızca bir yetenek veya ilham işidir ne de teknik işi. Her şeyden önce bir düşünce işidir ya da sanatın düşünsel bir boyutu vardır.

Yalnızca kendi çağında ünlü olmakla kalmayıp etkisini Rönesans'ta da hissettiren bir sanatçı olan Polykleitos'un heykelleri; sanat tarihinde, felsefe ve sanat ilişkisini henüz ilkçağda görünür kılmakla ayrı bir önem taşır.

Kimi araştırmacılara göre; Polykleitos'un sanatında Pythagoras felsefesinin izlerini aramak, o çağdaki sanat-felsefe ilişkisine dair fazla iyimser bir yaklaşımdır. Oysa onların bu iddiası; bir yanda sanatın düşünsel boyutunu yadsımak anlamına gelirken öte yanda sanatçıyı yaratan toplumsal kültürü yok saymak demektir. Çünkü kültür; bilim, felsefe ve sanat unsurlarının birlikteliğinden oluşan bir olgudur ve bunların birbirinden kopması düşünülemeyeceği gibi karşılıklı etkileşimleri de kaçınılmazdır.

Kaynakça

AKARSU, Bedia, Felsefe Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: İnkılap Yayınevi), 1988.

ARİSTOTELES, Metafizik, çev. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınlar), 1996.

ARİSTOTELES, Nikomakhos'a Etik, çev. Saffet Babür, (Ankara: Ayraç Yayınları), 1997.

BARNES, Jonathan, Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi, çev. Hüsen Portakal, (İstanbul: Cem Yayınevi), 2004.

BOARDMAN, John, Greek Sculpture, The Classical Period, (London: Thames& Hudson Ltd.), 1992.

BOARDMAN, John, The Oxford History Of The Classical Art, (New York: Oxford University Press), 1993.

BUCHHOLZ, Elke Linda, Leonardo Da Vinci, Hayatı ve Eserleri, çev. Ali Kurultay, (İtalya: Literatür Yayıncılık), 2005.

CAPELLE, Wilhelm, Sokrates'ten Önce Felsefe Cilt I., çev. Oğuz Özügül, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi), 1994.

CAPELLE, Wilhelm, Sokrates'ten Önce Felsefe Cilt II., çev. Oğuz Özügül, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi), 1995.

GUTHRIE, W.K.C., A History Of Greek Philosophy Vol.I. The Earlier Presocratics& The Pythagoraeans, (Northamptonshire: Cambridge University Press), 1992.

KRANZ, Walther, Antik Felsefe; Metinler Ve Açıklamalar, çev. Suad Y. Baydur, (İstanbul: Sosyal Yayınlar), 1984.

PAUSANIAS, Description Of Greece; Books I and II., with an english translation by W. H. S. Jones, (New York: G.P Putnam's Sons), 1918.

RICHTER, Gisela, Three Critical Periods In Greek Sculpture, (London: Oxford University Press), 1951.

SCHILLER, Frederich Von, Estetik Üzerine, çev. Melahat Özgü, (İstanbul: Kaknüs Yayınları), 1999.

SÖZEN, Metin ve TANYELİ Uğur, Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü, (İstanbul: Remzi Kitabevi), 1994.

SPIVEY, Nigel, Understanding Greek Sculpture, (London: Thames&Hudson Ltd.), 1996.

STEWART, Andrew, Greek Sculpture Vol I., (New Haven&London: Yale University Press), 1990.

STEWART, Andrew, Art, Desire And The Body In Ancient Greece, (New York: Camdrige University Press), 1997.

TİMUÇİN, Afşar, Düşünce Tarihi, Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları Cilt I.Tarihöncesinden Rönesans'a, (İstanbul: Bulut Yayınları), 2000.

TOMAN, Rolf, The Art Of The Italian Renaissance, (Köln: Könemann Verlagsgesellschaft), 1995.

VERMEULE, Cornelius, Polykleitos, (Boston: The Meriden Gravure Co.), 1969.

VITRUVIUS, The Ten Books On Architecture, translated by Morris Hicky Morgan, (New York: Dover Publications Inc.), 1960.

VON ASTER, Ernst, İlkçağ Ve Ortaçağ Felsefesi Tarihi, çev. Vural Okur, (İstanbul: İm Yayınları), 1999.